

Lo diari

FÒRA
SERIA

La cultura, en occitan

Robèrt
Lafont

ABONATZ -VOS A

Lo diari

La cultura, en occitan

25€
6 NUMÈROS
1 AN

Abonatz-vos
en linha sus
lodiari.com

Version
numerica tre
1,50€/mes

M'inscrivi a la letra
d'informacions del magazine
Lo Diari.

M. Mma

Nom / Estructura :

Pichon nom :

Adreça :

Còdi Postal : Vila :

País :

N° Tel : Email :

Desira soscriure abonament(s) a 25€ cadun, distribuit en zòna¹ siá €
de pòrt, per un total de € de reglar per chèc a l'òrdre de « **IEO OPM** ».

Tornar mandar amb vòstre reglament a :

IEO OPM - Lo Diari 11, rue Malcousinat 31000 Toulouse

Lo
Signatura

1 - **Zone 1** : France Métropolitaine, frais de port inclus ; **Zone 2** : DOM-TOM, Union Européenne et Suisse, 4 € de frais de port par an ; **Zone 3** : Reste du Monde (hors Union européenne et Suisse), 6 € de port par an.

Les informations recueillies à partir de ce formulaire font l'objet d'un traitement informatique destiné à l'IEO Occitanie / Pyrénées-Méditerranée - Lo Diari. Conformément à la loi « informatique et libertés » du 6 janvier 1978 modifiée, vous disposez d'un droit d'accès et de rectification aux informations qui vous concernent. L'abonnement est valable pour six numéros à compter de la réception du paiement. Tout nouvel abonnement reçu immédiatement avant ou après le bouclage du numéro en cours pourra être reporté en conséquence.

Robèrt Lafont

une voix occitane dans le siècle

Taula redonda

À l'occasion de la sortie du hors-série du magazine *Lo Diari* consacré à Robert Lafont, écrivain, professeur, linguiste, une table ronde animée par Eric Fraj réunira des chercheurs et des universitaires ayant travaillé sur son œuvre prolifique.

Eric Fraj canta Robèrt Lafont

Mise en musique de poèmes de Robert Lafont par Eric Fraj et Morgan Astruc.

Samedi 30
septembre
2023

16h

Bibliothèque
de Toulouse

Bibliothèque d'Étude et du Patrimoine
1 rue de Périgord, Toulouse (31)

Entrée libre dans la limite des places disponibles.

DIRECTEUR DE PUBLICATION : Eric Fraj
RÉDACTEUR EN CHEF : Danís Chapduelh
MAQUETTE & ILLUSTRATIONS : Elodie Saulnier
IMPRESSION & ROUTAGE : Grapho12 Imprimeur
PUBLICITÉS : publicitat@lodiari.com

Ont participat a l'elaboracion de ce numero : Alain Alcouffe, Jean-Frédéric Brun, Jean-Yves Casanova, Sylvain Chabaud, Jean-Claude Forêt, Eric Fraj, Philippe Gardy, Danielle Julien, Georg Kremnitz, Cathy Lacroix, Christian Lagarde, Yan Lespoux, Philippe Martel, François Pic, Jean-Luc Sauvaigo, Claire Torrelles, Florian Vernet.

Mercés a Marie-Jeanne Verny pels conselhs e l'ajuda, a Eric Fraj pel sieu investiment e a la còla del CIRDÒC - Institut Occitan de Cultura per sa mobilizacion e aquela de son fons Robèrt Lafont.

Lo Diari et lodiani.com
sont des publications de l'IEO OPM,
11 rue Malcouinat 31000 Toulouse, FRANCE

ISSN 2802-057X (édition imprimée)
ISSN 2610-5683 (édition en ligne)
CPPAP : 0221 G 92946

EDITO

Per Danís Chapduelh

Consacrer un numéro entier du magazine *Lo Diari*, emai foguèsse un fòra seria, à une seule figure, quand la publication donne ordinairement dans la diversité, voici qui eût pu relever de la gageure. Cette figure, celle de Robert Lafont, brille cependant de la multiplicité de ses éclats, jusqu'à l'obscur impénétrable. La tentation était belle, en ce centenaire du maître provençal, d'en saisir quelques uns, e qu'en chaut s'aquesta quista nos tresmuda en pescaires de luna. Tout au moins pourrions-nous traverser, au côté du poète caminaire, des pans d'une époque contemporaine dont il fut un actif témoin, contemplateur et contempteur à ses heures. Parler de Robert Lafont c'est ainsi deviser de littérature et de linguistique, de politique et de poésie, d'art et de chanson, d'histoire et de futur, d'Occitània, de França, d'Euròpa o dau Monde.

En occitan introduit de français, spécialistes de l'oeuvre et familiers de l'homme feront avec nous un pas sus lo draïdu de la fònt, esquissant les épaules d'un géant qui continue de nous porter... sans que nous en ayons toujours bien conscience !

PER ANAR MAI LUÈNH

Aqueste *Diari* pòt pas qu'esflorejar l'òbra immensa de Robèrt Lafont. Avèm doncas demandat a Francés Pic una bibliografia, que cobrís tant l'òme e sa produccion coma los trabalhs que li son consacrats.

De consultar aquí : lodiari.com/BibliRL

Bona(s) lectura(s) !

EN COUVERTURE

Robèrt, sus lo camin de la fònt, reprise et colorisation par Élodie Saulnier (Lo Diari / IEO OPM) d'un crayonné de Jean-Luc Sauvaigo, reproduit et transformé avec l'aimable autorisation de son auteur. Dessin original Robèrt Lafont, lo poeta caminaire inspiré d'une publication de Mœbius (Jean Giraud) dans *Le Monde*, et conservé à la médiathèque du CIRDOC - Institut Occitan de Cultura à Béziers.

SOMARI

- 4 **Silvan Chabaud** Sus lei camins de Lafont
- 5 **Felip Gardy** Retrach cubista
- 6 **Joan-Frederic Brun** Desplaçar l'usatge d'una lenga
- 7 **Yan Lespoux** Lo correspondent breton
- 8 **Joan-Claudi Forêt** Lo dramaturg e son ultima pèça
- 9 **Danielle Julien** Per rire amb Robèrt Lafont
- 10 **Clara Torrelhas** Tornar dire l'òme, sos sègles
- 12 **Florian Vernet** La frasa occitana
- 13 **Cristian Lagarda** Una sociolingüistica sui generis
- 14 **Felip Martel** Qué sobra de Lafont encuèi ?
- 15 **Eric Fraj** Perqué cantar Robèrt Lafont ?
- 16 **Georg Kremnitz** Entre Occitània, França e Euròpa
- 17 **Alan Alcouffe** La presidenciala de 1974
- 18 **Joan-Ives Casanova** Lo film que desvela l'òme
- 19 **Jànluc Sauvaigo** Sus li peadas dau caminaire

Aqueste numero especial del Diari es publicat mercés a l'ajuda del CIRDÒC - Institut Occitan de Cultura, dins l'encastre del Centenari Robèrt Lafont.

Silvan Chabaud, universitaire, écrivain, poète, chanteur, nous emmène sur les chemins de « son » Robert Lafont, parcourer inlassable d'un monde qu'il observe dans ses avancées en prenant, lui, recul et hauteur. L'exigence d'une langue intime, universelle et libre a ancré Robert Lafont comme un géant parmi une constellation d'étoiles d'oc.

Sus lei camins de Lafont

Robert Lafont, CIRDÒC - Institut occitan de cultura, fons iconografic

Robert Lafont marquèt son sègle XX^{en} e la tota debuta dau nòstre sègle XXI^{en} en pausant un agach particular sus l'espaci, leis òmes que lo trèvan, lor istòria, lors lengas, e en traversant lei confinhas dau temps dins una cavaucada intellectuàla d'una rara amplor, butat per una curiositat e un vam **inagotables**. Avèm costuma de lo considerar coma un penseire complèxe, çò que pòu rebutar lo legeire **espaurugat** davant l'immensitat de son òbra. Mai quau pren lo temps de s'arrestar e de portar un regard atentiu, se rendrà a l'evidéncia : l'escritura de Lafont e tot son encaminament (literari, scientific, militant) son mouguts per un rapòrt sensuau e fisic au monde, una quista dau desir de vida que vai au ritme de la marcha. Lafont es un « poèta caminaire » coma l'escriguèt Joan-Luc Sauvaigo en legenda de son dessenh, tornat prene en cubèrta d'aqueste magazine. Lafont camina, se desplaça, explòra e pren de recul, s'enaucha sus lei cimats per veire lo mond dins son ample e saup puei davalar, se pèdre dins lei carrièras de la vida vidanta, sentir lo còr de sei contemporanèus batre fòrt dins la revòuta e l'esperança, coma au Larzac en 1973, o ai minas de L'Adrech en 1980.

Festejam aquete an lo centenari de sa naissença e dempuèi sa partença, sentèm la manca, costejam lo uege. Fau dire qu'apartenguèt a aquela generacion de gigants que **dobriguèron** tant e tant de pòrtas, **desbosiguèron** tant de territòris, faguèron sautar barranhas e frontièras per una cultura qu'aviá tendéncia a repapiar e a se replegar sus sei certesas. Lafont, Bodon, Roqueta (Max e Ives), Castan,

Lesfargues, Manciet, Delpastre... per citar ren que quaquei noms. Una generacion tota que nos a donat la man e nos la dona encara sus la dralha bartassiera dau sòmi.

Es a Mossac que Lafont, après sa primiera naissença en 1923, nasquèt un segond còp breçat per la lenga d'òc naturala de sei grands. Sei gents, aluenhats per lo trabalh, lo fisèron ais **avis** maternas e foguèt una enfança sus « li camins de la saba » (títol d'un roman sieu). Aquesta relacion estrecha a la lenga, intima, carnala, motivèt tota una vida butada per lo gost, la gromandisa dei paraulas, dei sons, dau sens. D'aquela fònt primiera nasquèron mila rius, mila **gaudres** de reflexion, de poesia, de pròsa, d'imaginari e d'estudi. Après sa mòrt, nos laissèt un pauc destimborlats. Mai aquela sensacion de pèrda laissèt plaça a l'enveja de remontar l'aiga de seis exploracions, de se laisser portar sus lei camins alargats, **sens termieras**. Robert Lafont a tocat, mai que degun, l'utopia occitanista dei dets, mai sachèt servir lei pès **tancats** sus tèrra, en presa ambe lo reau. Sa lenga d'escritura es exigenta, es verai, coma tota lenga de literatura universala, viventa e liura. En lo seguissent dins son « amor dau mestier », dins son trabalh madurat d'escrivan en possession de son art, nos sentissèm nautreï tanben mai liures, emancipats, e lèstes a viure l'aventura fabulosa de l'occitan. I a de gigants que vos barran l'asuèlh, d'autreï que vos pòrtan sus seis espatlas per anar mai luenh.

Anatz-i, montatz, la gacha vau l'esfòrc.

Silvan Chabaud

Trevar : frequentar / Inagotable : *inépuisable* / Espaurugar : *effrayer, effaroucher, intimider*

Desbosigar : *défricher* / Avi : *aujòu, aïeul* / Gaudre : *torrent* / Termiera : *frontiera, limite* / Tancar : *planter, fixar*

Des mots de la voix à ceux de la plume, le portrait de Robert Lafont par Philippe Gardy, grand spécialiste de la littérature occitane classique et contemporaine – et ancien lycéen nîmois du maître – laisse entrevoir des couleurs, des rythmes, des influences et des amitiés qui contribuèrent à façonner une œuvre multifacette et cohérente.

RETRACH CUBISTA

Robèrt Lafont, es primier una votz, un frasar articulat e clar. Una sintaxi, donc, que son importància es de donar la direccion dau prepaus e d'esclargir lo sens de çò que se ditz. Paraula clara e destacada, e mai dins son ritme.

Una escritura puèi, una quasi calligrafia. Tan clara coma la paraula. N'í a agut amòr d'aquò fins a ensajar de retipar son debanar regular e sens ambigüitat vesedoira.

Dins sei començaments, Lafont se vouguèt un pauc pintre aquarelista deis imatges de son país, Nimes e sei garrigas. S'opiniastret pas, sèmbra, mai de pintres (Viallat, Clément...) acompanhèron son òbra literària.

Quitèt pas d'escriure, a la man, una bèla part de sa vida, libres e articles : dins totei lei genres (ensags, recèrca, literatura...), emlegant sei doas lengas, francés e occitan, copiant, recopiant, mai d'un còp reescrivent de fons a cima tal ò tal obratge. Vengut lo temps deis ordinars, es tota una part d'aquela activitat qu'es estada perduda, per eu coma per d'autres.

Un dei mèstres dau joine Lafont foguèt un catalan de Sant Gervasi, un barri de Barcelona, de pauc son ainat, Joan Esteve, qu'aviá fugit la guerra dins son país en França ont moriguèt a la fin deis ans 1940. Poèta, pensaire, Esteve s'interrogava poeticament e politicament sus Occitania a partir de son experiéncia catalana. D'una amistat ren qu'epistolara, Lafont posèt quauqueis elements fòrts. E la referéncia a Catalonha, critica quand èra de besonh, jamai l'abandonèt pas. D'Esteve parlava de temps en autre, d'un ton secretós.

Posant dins *Circé et le paon* (1953) dau professor de Genève Jean Rousset e, coma Rousset, dins lei *Cahiers du Sud* marselhés, granda revista tota europenca que ne foguèt lo

collaborator regulier, inventèt e metèt en scèna, a partir deis annadas 1950, lo barròc occitan, nocion un pauc neblosa, mai que portèt sens e valor explicativa a tot un moment literari e estetic de la lenga. E mai se carpinhèt amb Fèlix Castan [escrivan, pensaire e teorician culturau, NDLR] sus aquò coma sus mai d'una causa...

Pivelat per lo lengatge e seis endevenças dei temps pus antics fins au sieu, Lafont quitèt pas de se questionar sus aquela singularitat umana. Promoguèt un metòde nòu per l'estudiar : la praxematica. Ne seguissiá l'itinerari, n'interrogant leis originas coma lei desaviaments pastats dei foliás passadas e presentas. L'occitan e son istòria i èran non pas un centre, mai una bossòla.

Botarem en relèu, maugrat sa plaça mendra a rapòrt deis autrei manifestacions d'una òbra polifacética e coèrènta, lo poèta. L'escritura poetica, e mai rara, foguèt per Lafont, en tresplomb de l'òbra immensa en pròsa e dei grandei bastisons intellectualas, lo ponch recapitulatiu. Mai que lo roman ò l'anàlisi, lo poèma, dins l'edifici, dona a veire concretament lo debanar d'una pensada. Ais escolans dau licèu Daudet de Nimes, dins leis ans 1960, legissiá de poèmas (Sabine Sicaud, René-Guy Cadou, Pierre della Faille, Max Rouquette...) e ensenhava de « marchar » lei vers latins de Virgili per ne trobar l'escansion justa...

Felip Gardy

Libertins, poèma de Robèrt Lafont, CIRDÒC - Institut occitan de cultura, fons iconografic

adonc jamai aurà pas paur ^{li d'ues}
de cridar tan près d'au silenci ?
que n'iron li belugas verdalas
tan lei sortir di fargas de son còr
una femna en olocaust
darric li barris de sa carn
esta jornada dins l'espandit
e lo cendre sus li caladas.
liberiat ! liberiat ! s'encamina lo
sus la prada eterna di volèta

Amòr d'aquò : per aquò, per aqueste motiu / Retipar : calcar, imitar

De fons a cima : de fond en comble / Posar : puïser / Secretós : misterios / Neblós : nébuleux

Se carpinhar : se disputar / Endevença : rescontre, conjonctura, coincidéncia

Le médecin montpelliérain Jean-Frédéric Brun est une des plumes majeures de la littérature occitane contemporaine, explorant dans ses romans et nouvelles le réalisme fantastique et produisant une œuvre poétique reconnue. L'universelle singularité de ses écrits ayant très rapidement attiré l'attention de Robert Lafont, tous deux entretenirent une correspondance évoquant notamment le statut délicat d'auteur de langue occitane.

« Desplaçar l'usatge d'una lenga »

En julh de 1973, joine estudiant de dètz e sèt ans afogat de lenga d'òc, totescàs inscrich en medecina, recebiái una letra amistosa de Robèrt Lafont. Postada de Campèstre, ont aviá adés son « recaptador trabalhaire au bòrd dau Larzac ». Li aviái escrich sus lo conselh de l'examinator que m'aviá fach passar l'occitan dau bac. Èra mon primièr contacte real amb l'occitanisme qu'afortissiái son vam d'aquel temps, e que seguissiái dau defòra.

Èra lo temps de la revista *Viure* que s'èra dobèrta sus aquel crit : « Revolucion occitana ! ». Aquela pontannada aviá un gost d'estiu brutlant. Tot veniá possible, e lo Larzac en lucha èra lo crusòl ont se congregavan las utopias. Lafont, au centre de tot aquò, èra lo capmèstre de la plena intrada en modernitat de la lenga occitana : la teorizava dins sos trabalhs sabents e l'illustrava dins sos romans coma *Tè tu, tè ieu*, que veniái de legir. Repreniá e alargava las analisis politicas iniciadas antan per Carles Camprós a l'entorn dau concèpte de *colonialisme interior*, a l'endeman de l'intrada en libertat de las colonias francesas. Aquò èra estrambordant : pintràvem sus las muralhas de las nòvas estacions toristicas « descolonizem Occitania »...

Aquel temps es passat ara, lo concèpte d'Occitania es sortit de la confidencialitat cap e tot, aquel rebomb de bolegadissa d'una lenga en trin de s'escafar a permés de ne *desplaçar l'usatge*¹, la literatura a représ un vam novèl e los espleches per la far viure au sègle XXI son en plaça. Lafont a jogat dins tot aquò un ròtle immens.

Las letras qu'escambièra amb el fins a 2008 parlan de son itinerari d'escritura, que ne fasiái dins Òc lo comentari. S'i vei cossí aquel projècte l'engatjava tot entièr.

1 - Disiái aiçò en 2005, mentre que m'escrivíai en 1985 : « pòrte en ieu lo desfèci de pas aver pogut persuadir leis occitanistas, dempuèi dètz ans, de çò que caliá faire de viva fòrça : desplaçar l'usatge de l'occitan ». E sa conclusion èra una leiçon d'optimisme rasonat : « Donc leis Occitans [...] se la sauvan, la paraula. »

« Es segur, m'escrivíai en julh de 1985, que, critic o creator, ò lei dos, avèm sovent l'impression que de pensar o d'escriure es un desèrt. Que leis escrivans se legisson pas entre elei, [...], lei melhors de nòstres escrivans se son mes a l'autò-imitacion, au repapiatge. Seis òbras se perseguisson en venent maigras. »

El, al revèrs, campejava sempre d'endrechièras nòvas. Antau m'encoratjava a « far bolhir la pasta d'un escrich tropicau », a dicha de « se mesurar amb la generositat dei culturas sud-americanas », en responsa a de confidéncias que li fasiái de mos projèctes d'adés.

E m'escrivíai sa « dobla assegurança » : « degun immobiliza ren dins l'istòria dei lengas, e [...] donc se la lenga coma sistèma [...] pòt crebar, la paraula ela mòr jamai ». E tanben « l'escrivan garda son ròtle de ligar present e passat, novacion e tradicion, invencion e fidelitat, per son pròpri gaudiment, d'en primier, e per dever, puèi : embarcar dins lo batèu bachelat de tempèsta sa cargason de riquesas eiretadas e sei trevanças despacientadas ».

Joan-Frederic Brun

Signature à Nîmes avec J.-B. Nazillonne, CIRDÒC - Institut occitan de cultura, fons iconografic

Tout au long de sa vie, Robert Lafont a entretenu une très riche correspondance avec bon nombre de personnalités (politiques, littéraires, artistiques...) du XXe siècle. Yan Lespoux, auteur, chercheur et enseignant, a écumé ces échanges épistolaires, pour partie importants conservés à la médiathèque du CIRDOC à Béziers, et a choisi de présenter ici l'engagement commun pour un enseignement public des langues régionales en France qui liait l'Occitan au Breton Armand Keravel.

LO CORRESPONDENT BRETON

Dins sos *Pecics de mièg-sègle*, Robèrt Lafont escriu : « Bretanha, èra d'en primièr l'Armand Keravel, ambaissador de totei leis associacions d'ailà, e mai aguèsse sa preferéncia secrèta per lei laïcas en estent lo veterán d'Ar Falz. L'òme de la roneò : sortiam dau Ministèri, l'endeman de matin tot çò qu'aviam obtengut ò pas partiá en circularas ai confinhas de l'Exagòn. Lo militant imbrandable que pausava son coratge dins lo granit uman de sei compatriòtas dau país de Crozon. »

Keravel apareis vertadierament dins lo radar dels occitanistas en 1949, al moment de las negociacions per faire votar çò que devendrà la lei Deixonne, primièra lei sus l'ensenhament de las lengas ditas regionalas. Es a l'escasença d'un acamp a París del *Cartel de défense des langues dialectales françaises* mes en plaça per Max Rouquette que trapam aquel militant breton nascut en 1910. Lafont i es pas : en 1949, s'entrevia de la seccion pedagogica de l'IEO e la lei Deixonne es pas sa preocupacion principal. Es subretot a partir de 1952 que comença d'escambiar amb Keravel a prepaus dels estagis pedagogics. Aquesta correspondéncia s'arrestarà pas gaire fins a las annadas 1980 : dins los archius de Robèrt Lafont, trapam pas mens de 430 letras datadas de 1952 a 1984.

Çò que desvelan aqueles escambis epistolaris, son los dejós de l'istòria de la revendicacion cap a l'ensenhament de nòstras lengas e l'importància, dins aquel *sicut*, de la colaboracion estreita entre militants bretons e occitans. Un militantisme laïc e d'esquèrra que sa realizacion màger

es la creacion en 1958 del *Mouvement laïque des cultures régionales* (MLCR) que pendent d'annadas servirà tant per negociar amb los poders publics – e mai que mai lo ministèri de l'Educacion nacionala – coma per metre en plaça d'estagis pedagogics comuns. Se capitèt pas jamai de faire votar una nòva lei, mai ambiciosa que la lei Deixonne, aquel moviment es a l'origina d'avançadas reglamentàrias que permetèron a l'ensenhament de las lengas ditas regionalas de se desvolopar.

De segur Robèrt Lafont e Armand Keravel son pas solets e, al fial dels ans, los vesèm acompanyats per de mond coma Joan-Baptista Seguin, Yves Person, Denisa Imbert, Elèna Gracia, Pèire Lagarde o Auguste Delfau, per ne citar pas que quelques uns. Pasmens pendent aquelas decennias, aqueles dos militants fòrman un duò indefugible, reconegut tant per las associacions de defensa de nòstras lengas coma pels poders publics e los elegits. Mai que l'istòria del moviment, aquesta correspondéncia nos mòstra tanben la naissença d'una amistat fondada sus un respècte mutual que durarà longtemps. E ven nos rampelar que darrièr las idèas e los combats culturals e politics, i a primièr d'umans.

Aquesta correspondéncia es estada indexada e estudiada dins l'encastre d'un projècte titolat *Rebelle-Collex*, iniciat pels cercaires del Centre de recèrca bretona e celtica (CRBC) de Brest amb lo partenariat del CIRDOC e dels cercaires occitanistas de l'Universitat Pau Valèri (Montpelhièr).

Yan Lespoux

Max Rouquette, Frédéric Jacques Temple et Robert Lafont à Montpellier, CIRDOC - Institut occitan de cultura, fons iconografic

Ne saber mai sul quasèrn de recèrcas en linha : rebelle.hypotheses.org

Dès sa prime jeunesse, Robert Lafont eut une faim de théâtre, qui ne le lui laissa de répit que devant l'impossibilité technique de le représenter. Jean-Claude Forêt, écrivain et éditeur lui-même féru de théâtre, retrace les pièces de l'auteur nîmois, jusqu'à son ultime, demeurée inédite : *Le Poufre*. Une mise en scène critique de... Georges Frêche !

Lo dramaturg e son ultima pèça

Amb 22 pèças de teatre recensadas, Lafont s'afortís coma un dels dramaturgs occitans mai creatius. A la Liberacion, se sent « una frenesia de creacion teatrala ». Escriu sa primièra pèça a 22 ans : *La Cabana* (un drama metent en scèna quatre maquisards cevenòls). La traduccion francesa se publica en 45 dins la revista *Europe*. Es l'òbra d'un primièr periòde e d'una « fam de teatre ». Frita d'ajuda institucionala e d'actors de mestier, Lafont fa un teatre de creacion per d'amators, sos liceans entre autres, d'exigéncia quasi professionala e sens concession. La majoritat de las pèças (16) son de pòrtas clausas ont s'acaran passions umanas, remembres o sòmís. Sovent oniricas, totjorn insolitas e poeticas, coma *Lo Prègadiu*, marivaudatge tragic d'una intensa poesia. Que sapiam, Lafont, amb *La Nuech deis enganats*, es lo sol qu'adapte en òc lo mite de Don Juan. Lo periòde s'acaba en 1960 : lo recuèlh *Teatre claus* pren acte d'un « teatre impossible », frita de mejans. Una èra se claus. En 65, l'encontre amb André Neyton lo torna atalantar, mas serà un autre teatre, de reivindicacion, mesclant francés e occitan : « Lo monolingüisme en dignitat cedissí lo pas al bilingüisme practic, mas dins aquel bilingüisme l'occitan popular [...] cambiava de fonccion : èra lengatge critic, satiric, dissolvent, revolucionari. » Quatre espectacles marcan lo periòde novèl, barreiant epòcas e eveniments istorics per denonciar lo present : *Per Jòia recomençar*, *Dòm Esquichòte* o *lo Torn de Provença de Bautesar*, *La Révolte des Cascavèus* e *La Croisade*. L'aventura dura fins al mitan de las annadas 80.

En 2005, 60 ans après *La Cabana*, Lafont escriu l'ultima pèça, encara inedita, *Le Poufre*, dins l'estil del segond periòde : tèxte bilingüe, fons istoric, mescla present-passat, tòca polemica. La satira afusta Georges Frêche, president de Lengadòc-Rosselhon, que vòl cambiar lo nom de la region en « Septimania ». Per Lafont es negar las identitats catalana e occitana, reescrivre l'Istòria, pel profièch d'un tiran local, un terrorista verbal qu'assaja d'impausar un raconte escafant tota diferéncia. La pèça repren la legenda del maridatge de Maria de Montpelhièr amb Pèire II d'Aragon e de la concepcion de lor filh, lo futur Jaume Ier, en 1204. Lo rei refusa de colcar amb Maria, que jutja pauc sedusenta. Los cònsols imaginan de l'escar amb una polida pastora, de remplaçar al darrièr moment per la reina. Mas un pescaire amorós de la dròlla, lo Pofre, capita d'intrar dins la cambra nupciala. Après granda confusion, la pastora s'ajaça d'un polit nene que sembla lo rei d'Aragon, e la reina d'un pofre. Los cònsols clauson lo mostre dins una anfòra per de sègles e lo filh de la pastora ven Jaume lo Conquistaire. 800 ans mai tard, rota l'anfòra, lo mostre ven president de Septimania. Uflat de megalomania finís qu'espeta. Fòrça allusions escaparàn a la novèla generacion, mas aquela ultima pèça, pro que siá publicada, agradarà al lector per la quita agradança qu'i trobèt son autor.

Joan-Claudi Forêt

Difficile, l'œuvre de Robert Lafont ? Voire ! Danielle Julien sait, elle, y percevoir un humour fin ou noir, poétique ou référentiel, versant habilement dans la critique sociale ou encore l'autodérision. Cet humour se nourrit de la langue même de son auteur, et de son jeu avec et sur les mots d'oc naîtra le plaisir du lecteur. Le rire pourrait-il alors être une porte d'entrée vers l'œuvre du maître ?

Per rire amb Robèrt Lafont

Maugrat son importància, l'òbra de Robèrt Lafont demòra gaire revirada e gaire legida, que passa per un autor dificil. Çò qu'es verai per doas rasons principals : sintaxi personala (frases de còps lònegas ò complexas, lexic ric) e granda cultura de l'autor, que d'unei referéncias istoricas, picturalas ò musicalas son pas forçadament accessibles per tótei. Pasmens sei primierei publicacions son de pichòts romans aisidament legibles. E subretot son umor es un vertadier fuòc d'artifici literari. En mai, l'umor lafontian es jamai a gratis, jamai dins lo vuege, mai totjorn restacat a una realitat dau moment, ò coneguda.

Realitat de l'occitan ò dau moviment occitanista, de sei diferents, de sei garrolhas coma l'istorica garrolha grafica e lei finalas en « a » ò en « o ». Diferéncia de vista e de metòd entre Felibritge e occitanisme (*Lo Sant Pelau, Nani Monsur*). Umor encara a prepaus de personalitats de l'occitanisme deis ans 80/90 (Jiròni dins *La Festa*) e mai autoderision (lo Lagrifól dau *Sant Pelau*).

E puèi umor a prepaus de realitat sociala, pense aquí a l'epòca de la creacion dau grand complèx siderurgic de Fòs qu'a destrusit lei paisatges, leis òmes e lo biais de viure. Dins *La primera persona*, l'autor evòca lo gròs problèma de l'aubergament deis obriers immigrats, dins una novèla titolada *Cau logar lei gènts*, e la solucion « originala » trobada per leis elegits, d'un umor fòrça negre. Ò dins *La cosmocritica*, la resisténcia imaginada per un brave pastre per contrar l'installacion militària a Canjuers : comolar d'explosius lo cuòu de son bòchi avant de lo bandir dins lo camp.

Lo Cercadieu, sonat « cònte metafisic », es lo raconte de l'amistat entre un ase e un enfant que, justament, cerca Dieu e que, après mantuneis aventuras, lo tròba dins lo regard de son ase. Aquelel agach a l'encòp trufareu e atendresit sus la religion se retròba dins lei *Contes libertins e faulas amorosas* ont una niera ven fissar lo cuòu dau Bon Dieu quora, enfin, se repausa de sa setmana fòrça cargada de la creacion dau monde. E ont aprenem que la poma que se mangèt l'Eva, èra pas una poma mai una figa, e qu'aquela figa madura e maula que laissa perlejar una goteta de meu sembla fòrça au gland d'un sèxe masculin en ereccion...

Citarai encara *La Primera persona*, ont l'umor se pòrta aquí sus la legenda dau castiagelós que faguèt tuar l'amorós de son esposa, li tirèt lo còr, lo faguèt rostir e manjar a sa femna que dau lagui se bandiguèt per lo bescaume. Mai dins la version de Lafont la bèla pren un autre amant que lo marit tua, li arrapa lo còr e fa manjar a sa femna que contunha de préner d'amants perqué, fin finala, pren gost a aquela mangiscla. Tant e tant que lo paure « *Raimon, òme franc de natura tombèt en languiment. E moriguèt beu primier.* »

Demòra a evocar l'umor que nais de l'emplec meme de la lenga, e qu'òm pòu trobar dins *La Festa*, vertadiera festa de la lenga. Ne'n donarai ren qu'un pichòt tròç : « *Amielh Ribiera qu'es tot beu just dins lei donadas basicas d'aqueu raconte, cargat de móuser lei tavans, rasclar lei canas, empalhetar lei parpelas d'agaças, s'amorosir dei fantaumas e trompar la talent deis Occitans amb un balèti de regardelas.* »

Legir Lafont es li faire lo pus bèu omenatge en aquel an de centenari e se faire un grand plaser de lenga !

Danielle Julien

Claire Torrelles est spécialiste de littérature occitane contemporaine (qu'elle enseigne), champ de toute évidence très marqué par la figure de Robert Lafont, dont elle a particulièrement étudié l'œuvre narrative. Elle a ainsi signé plusieurs articles sur le sujet, rassemblés dans le recueil *Dire l'homme le siècle*, codirigé avec Jean-Claude Forêt et Philippe Gardy, deux autres « disciples » et amis de Robert Lafont. Avec elle, nous voulions revenir sur l'attachement de l'auteur à l'histoire, qu'il investiguait au travers de grandes fresques telles *La Festa*, au choix de l'occitan comme langue d'écriture romanesque, ainsi qu'au travail de critique, d'étude, de traduction, mené par Claire Torrelles afin de faire découvrir au plus grand nombre le roman lafontien ; un exemple récent en est *La Huguenote*, version française de *L'Uganauda*.

Clara Torrelhas

Tornar dire l'òme, sos sègles

Robèrt Lafont aviá, çò sembla, una ambicion bèla pel roman istoric, pensam a *La Festa*¹ d'exemple. Perqué aquel interès de sa part pel genre ?

Qu'es lo genre de *La Festa* ? Òc-ben, per una part es un roman o una fresca d'istòria sus un espaci larg que Lafont disiá « europenc ». Mas es tanben un roman *cavat* del dedins per una interrogacion sus lo sens de l'istòria, presenta, passada, a se far o se desfar dins los *plecs* d'una dialectica que me fariá puslèu parlar de « consciéncia de l'istòria » (es lo títol d'un collòqui que consacrèrem a Robèrt Lafont en 2009), senon de « filosofia de l'istòria ». E tot parièr amb d'autres romans coma *La Reborsiera* o *L'Eròti talhat* que contunhan una reflexion menada dempuèi *Vida de Joan Larsinhac* en 1951, sus l'engatjament dins l'istòria, l'eroïsme, lo fanatisme, las liberacions esperadas e mançadas. Reflexion que travèrsa sos obratges de creacion e de critica.

1 - Roman-flume de tres volumes (1983-1996) que retraçan 50 ans d'istòria europèa, de la Segonda Guèrra mondiala fins a la debuta de las annadas 90, e que materializa e ancora un pauc de la « consciéncia » politica de son autor.

L'Uganauda foguèt publicat a l'origina en occitan sonque. Quin sens aquò aviá per el d'escriure sas frescas istoricas dins aquesta lenga ?

L'Uganauda es pas qu'un capítol del roman *L'Eròti talhat*... qu'es pas vertadièrament una fresca istorica, mas, digam, un caminament dins l'espaci e lo temps exactament datat del 9 de febrèr de 1619, lo suplici de Vanini (capítol I *L'Atèu*) al 30 d'octòbre de 1632, l'execucion de Montmorency (capítol III *Lo Duc*), a Tolosa ; en passant per lo sèti de Montpelhièr, dins l'estiu de 1622. Los eveniments istorics i son contats amb una precision d'analista, associats a las istòrias de personatges de ficcion dont la jove Uganauda que dona son nom al capítol II. Lo libre es escrich en occitan, coma tota l'òbra narrativa de Lafont, e mai aquí, coma sèm en Lengadòc, en lengadocian. S'agís de l'Istòria nòstra, del temps de Godolin e de Despuech² - l'un coma l'autre fòrça presents dins l'escritura - e mai s'agís d'una problematica recurrenta : cossí del borbolh de las guèrras religiosas al moment de la *butada* de la centralizacion reiala, Occitània capita pas d'organizar sa resisténcia.

2 - Pierre Goudouli (1580-1649) e Isaac Despuech (1583-1642) son dos escrivans e poètas de lenga occitana, lo primièr installat a Tolosa, lo segond a Montpelhièr.

Perqué faguèretz aquela causida de traduire L'Uganauda en francés ?

La pietat es que l'òbra narrativa de Lafont siá gaire revirada en francés (levat *Lo Decameronet* e *L'icòna dins l'iscla*), mentre que l'òbra poetica o es. Aquel « roman » se legís plan, e se pòt legir a despart. Ai totjorn presada l'evocacion de Montpelhièr assetjat, l'ombra e la lutz de sas carrièras, las gents, l'odor dels estanhs, los barris escalugants de calor, l'amor en temps de guerra... Coma en 2022 èra lo quatren centenari del sèti, me soi dicha que i aviá pas d'autre roman que ne parlèsse, ni en francés ni en òc ni pas res, e qu'èra l'escasença de far legir Robèrt Lafont. Paul Martin de L'aucèu libre ne faguèt un polit librèt. Per rendre lo sens total de l'òbra, de segur me caldrà far la traduccion dels dos autres capítols.

Amb lo recent *Dire l'homme le siècle* (2022), fasètz lo retrach d'un Robèrt Lafont « poligraf », valent a dire « capable d'escriure sus tot ». Es vertadièrament çò que tòrna sortir de vòstras recèrcas ?

O disèm dins lo prefaci, la paraula de poligraf, l'emplegam pas dins lo sens ordinari de « capable d'escriure sus tot », çò que connòta una mena de superficialitat virtuòsa. Vèrai qu'un agach sus la bibliografia ne podriá donar l'impression tant Lafont s'es implicat dins de domenis diferents. Mas seriá ignorar sa poissença de trabalh qu'èra pas de creire, e mai las exigéncias scientificas aplicadas a la matèria occitana que practiquèt tota sa vida (veire çò que ditz de « l'amor del mestier ») e qu'ensenhèt a mai d'una generacion. Parlarai puslèu, amb Felip Gardy, d'una ret d'escriura e de recèrca amb de correspondéncias nombrosas qu'el ne fa la demostracion, justament, dins lo capítol 20 « Una invencion de la poligrafia », trach de son libre *L'arbre et la spirale*.

En investissent de genres tan variats coma lo teatre, lo roman o la poesia, qué fa la constància de l'òbra literària lafontiana ? De qu'es lo punt comun entre tot aquò ?

Es l'òbra de tria d'un grand escrivan e grand intellectual, testimòni de son temps, coma se disiá a passat temps. E non reconegut coma tal, ni a l'auçada que caldriá. Lo punt comun es aquò : lo mestier. Tralhar de contunh, aver lo coratge de far òbra sens concession a la diglossia mas en l'analísant, en fasent avant contra totas las empachas simbolicas (la consideracion) o materialas (l'edicion, lo public per lo teatre) que naisson, o sabèm plan, de la condicion assumida d'escrivan occitan en França.

Amb aquel obratge voliatz permetre a un novèl lectorat de s'orientar melhor dins una òbra abondosa e magistrala. I vesètz un accès mai aisit qu'un autre ? Per qualqu'un que legirí pas l'occitan, d'exemple ?

Òc-ben, sabi pas s'avèm trobada la dralha... Saique aquel libre es pas un « Lafont per los nuls », es una compilacion d'articles de fons, en un trentenat d'ans, sus l'òbra literària, articles esparpalhats e malaisits de trobar. D'unes foguèron revirats en francés, per un public ja avertit mas pas forçadament lector de l'occitan. Esperam de donar enveja de legir Lafont que fòrça mond ne parlan sens l'aver legit, o s'imaginan qu'es pas de bon legir, qu'es tròp una causa e son contrari : intellectual e somiaire, preciós e didactic, narcissic e militant, etc.

O ai dich mai naut : la poesia tota es disponibla en edicion bilingüa (ed. Jorn), me sembla qu'es un bon començament. Dins *La Gacha a la Cisterna*, i a tot de l'univèrs lafontian, es un poèma-mond en delà dels limits de genres. Quand se publiquèt *L'icône dans l'île* (Philippe Gardy et Bernard Lesfargues, 1982), i aguèt un creis vesedor de notorietat en cò de legeires non occitanofòns. Ara, i a *La Huguenote* ! N'i aurà d'autres.

Perpau reculhís per Danís Chapduèlh

Dire l'homme le siècle
L'oeuvre littéraire de Robert Lafont
JC. Forêt, P. Gardy e C. Torreilles
Presses universitaires de la Méditerranée (PULM) – 05/2022
Français
308 pages – 16 x 24 cm
ISBN : 978-2-36781-452-0
24 €

La Huguenote
Robert Lafont
Traduit par Claire Torreilles
L'aucèu libre – 11/2022
Français
139 pages – 12 x 17 cm
ISBN : 978-2-917111-772
15 €

De l'œuvre protéiforme de Robert Lafont, la recherche en linguistique n'est sans doute pas la mieux connue, a fortiori avec une ambitieuse thèse, *La phrase occitane*, tombée dans l'oubli depuis sa publication en 1967. Pour Florian Vernet, lui aussi linguiste, grammairien, mais aussi pédagogue et écrivain de fiction, cette étude n'en demeure pas moins majeure pour la connaissance du fonctionnement de la langue occitane.

LA FRASA OCCITANA

En 1967, las PUF (Presses universitaires de France) publicavan la tèsi de Robèrt Lafont *La phrase occitane. Essai d'analyse systématique*. Eveniment important qu'aqueste estudi ambiciós e novèl sus la frasa occitana dins sa totalitat istorica e geografica. Ocupa la primièra plaça dins una òbra lingüística immensa e pionièra que se continuèt dins lo cors de las annadas amb las recèrcas sus la diglossia e la praxematica. Es una òbra unica per sa concepcion que s'apièja cèrtas sus la dialectologia, mas mai que plus es òbra de grammatica generala.

Curiosament, aqueste monument non aguèt pas la posteritat que se meritava. Demòra tròp sovent desconegut, quitament dels especialistas. D'en primièr perque se fonda sus una lingüística fòrça exigenta, la de Guillaume, que Lafont complèta d'alhors en abordant, a costat de l'estudi dels mecanismes psicologics e grammaticals que regisson l'emplec dels temps e dels mòdes que caracterizan lo vèrbe, l'estudi del desenvolopament de l'image nominal, dins l'espaci, extèrne o intèrne. Aqueste apròpche foguèt abandonat per la recèrca occitana al profit de las lingüísticas estructuralas (distribucionala, fonccionala, generativa etc.), e mai segurament en rason de l'implicacion qu'exigís del legeire. Ne son responsables l'enòrma cultura de l'autor, la multiplicat de las referéncias, l'extraordinària coneissença de l'occitan dins l'espaci e lo temps e las competéncias que lo legeire i se deu confrontar.

Lo desinterès es degut mai segurament tanben a l'orientacion de la recèrca occitana despuèi aquelas annadas, centrada sus la diversitat, suls dialectes mentre que, es evident, dins *La phrase occitane*, l'autor a clarament lo projècte d'estudiar, non pas las diferentas varietats d'occitan (a las que se referís quand es necessari), mas la lenga, dins son fonccionament, e particularament sintaxic. Lo libre expausa amb una granda rigor lo metòde seguit dins la recèrca, las aisinas lingüísticas utilizadas, los objectius.

Vesèm emergir la lenga comuna, doncas, jos las variantas innombrablas dels parlars eretats. Es aital non solament la pròva practica de l'existéncia de l'occitan al mièg de las autras lengas romanas mas tanben l'explicacion mai evidenta de l'intercomprension entre locutors de nòstre temps e del passat. Lo libre se consagra cèrtas a las fòrmas, mas subretot a la fabricacion del sens. L'estudi dels còdis formals de la comunicacion es completat, dins l'espaci e dins lo temps, per l'estudi del fonccionament intèrne de la lenga. Aital concebuda, la grammatica ven una aisina destinada a explicar que non se contenta pas d'enonciar e de preconizar de règlas empiricas. Es aisit de devinhar las consequéncias qu'aqueste aspècte pòt aver sus l'aprendissatge aprigondit de l'occitan e sus son ensenhament.

Los responsables de l'occitan, universitaris o militants, deurián pensar a una reedicion rapida, sus papièr o numerizada. Perque, malaürosament, es un libre naufragat, impossible de trobar uèi.

Florian Vernet

Christian Lagarde, professeur émérite de linguistique hispanique à l'université de Perpignan, a mené des recherches en sociolinguistique, principalement en contexte diglossique, lorsque deux variations linguistiques cohabitent. Dans ce domaine, il note l'apport fondateur de Robert Lafont à Montpellier, père d'une discipline bien différenciée, propre et ambitieuse.

Robèrt LAFONT

paire d'una sociolingüística sui generis

Juin 1960, conférence à Lunel, CIRDOC - Institut occitan de cultura, fons.iconografic

Los dos fogals franceses de la sociolingüística, sciéncia nòva dins las annadas 70, son Montpelhièr e Rouen : lo primièr jos l'impulsion de Robèrt Lafont e lo segond del Jean-Baptiste Marcellesi (1930-2019), qu'èra còrs e que sos concèptes dels « actes glotopolitics » (un militantisme lingüistic de cada jorn) e de las « lengas polinómicas » (qu'acceptan la diversitat sens pretendre venir estandardizadas), an fait flòri. L'encarnacion dels dos grops de cercaires es totjorn d'actualitat amb las revistas *Lengas* (1977) e *Glottopol* (2003), successora dels *Cahiers de Linguistique Sociale* (1976). Aqueles dos grops de las aurièras constituïsson amb la sociolingüística catalana çò que s'es nomençat « sociolingüística periferica », rapòrt a l'anglosaxona. Aquesta s'es mai que mai interessada a las minoritats e lors lengas dempuèi lo « centre », e non pas de cara als « centres », ont se revendica la figura complèxa del « cercaire implicat », a l'encòp scientific (objectiu) e militant (subjectiu).

Lafont, dins la linha de son tèxt de 1952, « *Remarques sur les conditions et les méthodes d'une étude rationnelle du comportement linguistique des Occitans* », lancèt en 1974 los *Cahiers du Groupe de Recherche sur la Diglossie franco-occitane*, davancièrs de *Lengas*, ont se publiquèron de renduts comptes d'enquistas de terrenh, d'observacions de çò que demorava alara d'occitanofonia, mai o mens socializada, dins un rapòrt inegal amb lo francés. Mas Lafont es totjorn estat un teorician : aquel del « francitan », de cossí « reborsar la diglossia », de l'enquistaire « intercessor de la nòrma »... E mai que mai dins l'article central, publicat dins *Langages* amb Felip Gardy en 1981, « *La diglossie comme conflit :*

l'exemple occitan ». Aquel article marca lo bessonatge teoríc amb la sociolingüística catalana d'Aracil, Ninyoles e Vallverdú (conflite, normalizacion), mas tanben las diferéncias contextualas (estat d'avancament de la substitucion lingüística, temps de dictatura vs encloscatge escolar) e doncas conceptualas, que l'Henri Boyer, continuator de Lafont, resumiguèt dins un article luminós (1986). Autra diferéncia – tanben eiretada d'un Lafont enciclopedic per qui tot se ten en contiguïtat –, es la dobla amira de *Lengas*, de l'observacion lingüística e de la « textualizacion (socioliterària) de la diglossia », es a dire cossí aquesta se trapa tanben dins l'escrit, literari o non. Lo Gardy, ex-director de *Lengas*, a butat de longa dins aquel sens, ont la revista se destria tant de *Glottopol* coma de *Treballs de sociolingüística catalana* (1977).

Robèrt Lafont marquèt de man de mèstre aquela dralha ampla e ambiciosa que dessenha son *Quarante ans de sociolinguistique à la périphérie* (1997) e que farà grellhar de publicacions collectivas de referéncia, coma *Dix siècles d'usages et d'images de l'occitan. Des Troubadours à l'Internet* (Boyer & Gardy, 2001) puèi *l'Histoire sociale des langues de France* (2013), bailejada per un autre de sos « filhs scientifics », Georg Kremnitz. A l'ora d'una sociolingüística mondializada e predominantament anglosaxona, la votz diferenciada de l'occitana, ont l'individual escafa pas lo collectiu dins los procès de substitucion e de revitalizacion de las lengas minorizadas, contunha de se far ausir.

Cristian Lagarda

Que reste-t-il aujourd'hui de la pensée de Robert Lafont ? Telle est la question que nous voulions poser à l'historien Philippe Martel. La réponse sera inévitablement en demi-teinte, certains concepts ayant été abandonnés, les paysages redécoupés, les cartes rebattues... Mais gare toutefois à ne pas l'enterrer trop vite : ses analyses sociolinguistiques ou politiques sont encore bien en prise avec notre temps !

ANALISIS E PANTAIS : qué sobra de Lafont encuèi ?

De 1943 e son premier manifeste a la debuta dels ans 2000, la pensaa de Lafont a evoluat, segur, au ritme de l'evolucion dau monde en generau, de França e d'Occitania en particular. E de textes sieus encuèi se comprenon pus en defòra de lor contexte de produccion. Vòl dire, aquò, que sobra pus ren de tantas analisis d'un òme que son ròtle dins l'istòria de l'occitanisme es centrau ? N'i a per dire que dins lo debat que l'opausa a Castan tre los ans 50, es Castan, amb son amira purament culturala, desgatjaa de tota temptacion de passatge au politic, qu'avia rason. Totun, dins las annas 70, la presa de consciéncia dau sotadesvolopament regionau dins las populacions « miegjornalas » (o bretonas, o còrsas...) donava d'audiéncia a la teoria lafontiana dau colonialisme interior, e auria pogut donar de vam a un passatge ansin. A aqueu moment l'occitanisme trobet un public larg qu'avia pas jamai agut despuèi sas originas amb Mistral. E poguet estre pres au seriós, un temps, per de fòrças progressistas coma lo PSU de Rocard, lo PS de Mitterrand, o lo PC : los contactes de Lafont son estats aquí precioses. Mas es tot aitant verai qu'aquò duret pas, e que los « partis » occitanistas capitèron pas jamai, e encara capitan pas, a tochar un electorat numericament identifiable. La « decentralizacion » de 1982 a fach das « regions » un pòle de poer, mas aqueu poer, en defòra de l'excepcion còrsa (per laisser de caire l'Oltramar), es reservat a de seccions localas dels partis nacionaus, pas a de fòrças que se definirian coma purament « regionalas ». E l'interès d'aquelas seccions localas per la cultura occitana es variable, de còps inexistent, o limitat a una politica de subvencions mai o mens grassas, jamai tròp, sens reflexion vertadiera sus çò qu'es la cultura e la lenga de la region. Siam luenh dau federalisme dau jove Lafont, o de son autonomisme autogestionari dels ans 70.

Coma siam luenh, en temps de mondializacion capitalista, das esperanças alternativas de Gardarem la Terra.

Eissubliar Lafont, allora ? Pas tant lèu, los joves ! Sas analisis de la situacion de la lenga e de la diglossia pas luenh de 50 ans en reire son la basi das analisis actualas, e doncas de tota accion possibla de revitalizacion. Au contra, se l'economia de l'espaci occitan fai pas particularament miranda, es clar que sa situacion es pus la dau temps que se parlava de colonialisme interior, car es las regions desvolopaas de 1960 qu'an dintrat en crisi violenta amb la desindustrializacion : encara siam dins una logica que Lafont denunciava, ont lo capitau chausís los luecs ont s'installa, sus fons d'inegalitat e de concurréncia entre territòris, mas es aüra au nivèu planetari que se passa.

Amb aquò sas analisis dau mau francés (tre *Sur la France* e *La Révolution Régionaliste*), l'acceptacion passiva de la verticalitat eiretaa de l'ancian regim monarquic e catolic, a penas combatut per los jacobins, los vertadiers, dau temps de la federacion de 1790, davant d'estre restaurat per Buonaparte e sos prefectes intochables, tot aquò se poiria signar encara encuèi.

E çò que gardo perèu de Lafont, en defòra de pas luenh de 40 ans de sovenirs personaus, es son pantais d'una Occitania autonòma dins una federacion socialista transnacionala. A pas marchat, segur ; es d'utopia, benlèu. Mas partis coma siam, serè benlèu, lèu, l'utopia o la mòrt.

Salut Robèrt !

Felip Martel

Robert Lafont, *La région libératrice* (manuscrit), CIRDÒC - Institut occitan de cultura, fons iconografic

quand interviendront des directives et des fonds européens. Pour cela seront créés des directeurs Régionaux à l'Industrie et à la Recherche, relais de la décision centrale dans le choix des nouvelles technologies. Mais inversement, au plus fort de la crise de désindustrialisation régionale des années 70, jamais les victimes n'oublieront de faire appel à l'État, le grand décideur. On trouve là la limite d'une décolonisation quelque fois proclamée, ~~à la manière de~~ mais qui n'engage pas à un véritable renversement d'attitude ~~à~~ à l'égard du coupable stigmatisé. A la sortie de cette longue ~~crise~~ à l'accusé la sauve en palliant lui-même le délit, c'est en 1984 l'État

Lorsque Robert Lafont entra en écriture, ce fut par la poésie (*Paraulas au vièlh silenci*, IEO, 1946). Dès lors il développa la pensée que le poème est une chose publique, qui doit courir rues et lèvres et donc s'accorder avec la chanson. En 1965, ses textes, interprétés par Gui Broglia, présideront à l'émergence d'une chanson occitane contemporaine. Eric Fraj est tout à la fois un enfant et une figure de cette nouvelle vague, en inlassable explorateur des langues, des musiques et des mots, prenant tout autant de plaisir à chanter les siens que ceux des autres. À l'été 2023, il a élaboré un récital de textes de Robert Lafont, en compagnie du guitariste Morgan Astruc. Du poème chanté à la chanson poétique, ainsi que le souhaitait le maître. Mais pourquoi le chanter lui ? Il s'en explique.

Perqué cantar Lafont en 2023 ?

Ai enveja de respondre : « e perqué pas ? ». L'òme, lo coneguèri un pauc ; lo romancièr, lo teorician politic, lo lingüista, los legi amb interès. Alavetz, perqué pas lo poèta ? Lo coneissiá pas tròp, qualques poèmas legits de fregada mas cap de lectura seguida, pausada. Son centenari, la perspectiva d'un récital a el entièrment consacrat, lo vòt d'escafar un deute en respondent enfin a sa letra de 1982, aitant de pretèxtes per i anar véser de mai prèp. Pretèxtes, qu'en realitat lo desir mai fòrt èra d'intrar dins aquel univèrs de paraula desconeguda, altra, mas existencialament cargada, o salfinavi.

I anèri doncas amb mon uèlh d'afogat de poèmas e mon aurella de cantaire, e l'experiéncia que me permet de saber amb un sol agait, una sola lectura, s'aquò sona o pas. Foguèri pas decebut : aquò sona. Lo poèta sacrificava pas lo son al sens : lo ritme es aquí, fluïde, portat per una metrica regulara, de cavalcaments, d'alliteracions frequentas. Lafont sabíá que la paraula es pas feita « ... de mots e de dichas, de tròç e de bocins, d'autenticitat en morcelets, mai d'un ritme, d'un alen, d'un anar, d'un aise » (*Nani Monsur*, Vent Terral, 1979). Aquò dit, demest los poèmas que son aital de bon cançonèjar, me caliá causir.

Dins l'edicion de Jorn (*Poèmas*, 2011), *Sota la ròca de Gachona* m'agafèt lo primièr, per son ambient estranh, pint per pichonas tòcas, marcat pel sòm e la mòrt. Concision extrèma, solidaritat de fòrma e fons, vèrbe suggestiu, èra çò que me caliá per trobar una musica correspondent a l'evocacion d'un mond fòra temps, fòra desir, e crear una cançon alunhada de çò que m'es costumièr. Amagui pas qu'ai una preferéncia pels poèmas primièrs (annadas 50-70), cosmogonics, plens de legendas e personatges populars, jamai bavecs, ni narcissics. Emai diguèssen « ieu », es lo concrèt de l'uman que s'i ditz, una subjectivitat particulara, unica, mas que se compartís e pertòca.

Comptem pas amb Lafont per far una poesia que poetize, que se gaite poetizar. Se miralhar en rimalhant, es pas son afar. Ni simple jòc de mots, ni art per l'art, ni pura experimentacion, lo poèma que ditz quicòm es per el l'afar mai seriós : « Lo sol poder es que de dire ». Ajustatz de formulas fulgurantas (« Parle a un pòble qu'a pas fam » – ont tot sembla dit del nòstre drama istoric, « Entre morir sempre renaisse san / e fau la lutz de cada nuech escura. », « Lei guitarras duerbon lei pòrtas »), d'images percutents (« E l'ombra dei telhs per abís », per exemple), de trufa politica, d'umor e de questions, e avètz tot çò que noiriguèt mon desir de venir autre : cantar en provençal, me cargar un discors novèl, incorporar la musica d'un poèma per ne far una cançon. Lo poèma ven quicòm mai, mas sa votz es encara dins ma votz, sa musica dins ma musica.

Es per aqueste rencontre que canti Lafont, per la mutacion ofèrta pel vertadièr poèta.

Eric Fraj

Gui Broglia chante Lafont, 1965, INA e CIRDÒC - Institut occitan de cultura

Pour Georg Kremnitz, professeur émérite de philologie romane à l'université de Vienne qui fut son étudiant, il est clair que la pensée de Robert Lafont, pour pleinement occitane qu'elle soit, prenait en compte le contexte politico-administratif de son temps, considérant d'abord le cadre français puis le cadre européen, pourtant pas encore tout à fait dans l'air du temps. Régionaliste et européiste dans un même mouvement émancipateur, Robert Lafont aura laissé des ouvrages et réflexions politiques plutôt en avance pour faire face au double défi de la mondialisation et du repli.

De contunh e pendent tota sa vida, Robèrt Lafont alargava lo camp de sas reflexions. Òme jove, se veguèt en primièr poèta e escrivan occitan (e se definirà tota sa vida coma tal), mas quand compenguèt (lèu) que per una vida sense problèmas de la lenga e cultura occitanas caliá de condicions extèrnas acceptablas, comencèt de se trachar de questions socialas, e mai que mai de la construccion politica de França. Puèi se mainèt que França viviá dins l'encastre europèu e integrèt aquela Euròpa dins sas reflexions ; una evolucion comparabla se pòt remarcar dins son escritura literària o encara dins sas reflexions lingüísticas.

D'aquí se pòt entendre la crisi entre « culturalistas » e « politics » al dintre de l'Institut d'Estudis Occitans (IEO) a la fin de las annadas 50, mai que mai amb la fondacion de la V^{na} Republica que, al costat del centralisme tradicional, conten d'elements « bonapartistas » : i a pas d'equilibri entre los poders executiu, legislatiu e judiciari, un problèma que lo país a pas resolgut fins ara. Las reflexions de Lafont reprenon en un primièr temps las solucions regionalistas conegudas, mas en integrant de reflexions economicas. Mas va mai luènh : d'un regionalisme fòrt (*La révolution régionaliste*, 1967) s'avança fins a parlar d'una descolonizacion intèrna (*Decoloniser en France. Les régions face à l'Europe*, 1971) e a prepausar un modèl d'autonomia (*Autonomie. De la région à l'autogestion*, 1976). Tre 1971, coma lo títol lo ditz, Euròpa es presenta dins las reflexions de Lafont, mas sa preséncia s'intensifica amb los libres que seguisson : per exemple *Nous, peuple européen* (1991, publicat primièr en catalan a Barcelona) e *La Nation, l'État, les Régions. Réflexions pour une fin de siècle et un commencement d'Europe* (1993).

Sabèm que las concepcions de Lafont foguèron discutidas, mai que mai al moment de la reconstruccion de l'esquèrra en França, dins las annadas 60 e 70. Finalament, las mesuras adoptadas dins la reforma regionala sos la presidéncia de François Mitterrand foguèron fòrça mai timidás que las mesuras preconizadas per Lafont. Qualques uns pensavan que l'installacion de regions, encara qu'aguèsson de competéncias mai que limitadas, podián crear una tendéncia a afortir aquelas regions, mas lo personal politic contunhava d'agachar en direccion de París e los govèrns successius fasián pas res per reequilibrar los poders. E la « reforma » territoriala de 2016 melhora pas la situacion. Lo centralisme a pas desaparegut, lo nacionalisme nimai, e la situacion de França es pas melhora que mièg sègle fa, al contrari.

Lafont èra un òme que davancèt pro son temps : se França e los autres païses europèus avián un pauc mai seguit los camins que prepausava, seriam mai a mand de nos defendre contra los desfises d'ara. Seriá mai qu'util de tornar prendre sos libres e de ne tirar de leiçons, en daissant de costat çò vengut anacronic. Demòra un gigant intellectual que caldrà encara descobrir dins tota son importància.

Georg Kremnitz

L'œuvre de Robert Lafont est aussi constituée d'actions, parmi celles-ci une candidature à l'élection présidentielle française de 1974, précipitée par le décès du président en exercice. Si la démarche n'alla pas au bout, elle permet de poser des bases de réflexions politiques communes qui, pour certaines, allaient perdurer. Alain Alcouffe, alors soutien de la candidature de Robert Lafont, livre son récit personnel de cette aventure hors du commun.

La presidenciala de 1974

Encontrèri Lafont pel primièr còp a l'AG de *Lucha Occitana* a Coisan, los 26 e 27 de mai de 1973, mas demorèt pas pendent tot l'acamp. Per contra i aviá fòrça discípolis sieus e tanben Jean-Claude Peyrolles, vengut de Niça, ja plan ligat amb el pel biais de l'Institut d'Estudis Occitans (IEO). Peyrolles aviá una grilha de lectura manlevada a Gramsci. I aguèt entre Peyrolles e Lafont una convergència fòrta per desenvolopar lo ròtle de l'IEO dins una amira de conquista de l'egemonia culturala dins Occitania. Lafont vesí d'un bon uèlh l'interpretacion « gramsciana » d'Occitania portada per Peyrolles mas a l'encòp aviá una coneissença istorica d'Occitania plan mai larga e se daïssava pas encabestrar, ni per un discors gramscian nimai pel pichòt grop qu'èra *Lucha Occitana*. Per exemple, dins aqueste borbolh i aviá la promocion del « biais de viure occitan » (véser *Lucha occitana* n°12, sus occitanica.fr) e aquò agradava pas gaire al Robèrt perque i vesí l'essencializacion d'una identitat unica, mentre qu'el èra convençut de la diversitat d'Occitania.

Aquela distància entre los militants de *Lucha Occitana* e Lafont desapareguèt lo 2 d'abrial de 1974 amb la mòrt de Georges Pompidou e l'obertura d'una eleccion presidenciala. Sabi pas si se preparava de longa mas, d'un jorn a l'endeman, rampelèt tot l'occitanisme. Mas tanben caliá obténer de sostens d'Alsàcia, de Bretanha, de Corsega e del País Basc, dins aquela campanha ont i aviá tantas causas a preparar e pas gaire de temps (caliá presentar la candidatura lo 17 d'abrial e lo primièr torn se tení lo 3 de mai). Après un acamp a Besièrs e un apasiment amb los fraires Ives e Joan Roqueta, foguèt decidit d'i anar. Lafont èra d'una granda luciditat sus cada aspècte de la campanha, qu'èra mai que mai una corsa contra la mòstra.

A Tolosa, podí comptar amb son amic Pèire Lagarda, sosten de longa dins l'IEO e admirator del moviment catalan. Nasquèt entre nosaus tres una granda amistat, e tanben de nosaus amb lo Cercle d'Afraïrament Occitanocatalan (CAOC). Malurosament, el coma nosaus, èrem pas prèstes : coneissiam pas pro de monde dins lo mitan politic per

obténer las cent signaturas e subretot per se mesfisar que ne caliá qualques unas de mai per èsser segurs que n'i aguèsse pro de validas (ne manquèt sonque quatre). Mas aquelas setmanas calugas avián mostrat la solidaritat amb las autras « minorités nationales » per gardar lo mot del Monde. Non es pas per astre que la conferéncia de premsa se tenguèt a París, a l'Ofici còrse. Foguèt tanben pendent aquel mes d'abrial que se farguèt l'aligança amb l'ecologia politica, una etiqueta qu'existissiá pas vertadièrament encara. Après las setmanas a cercar las signaturas, podiam pas demorar amb los braces crosats e, demest las candidaturas acceptadas, nos virèrem cap a René Dumont ; e dins lo compte rendut del seu meeting del 25 d'abrial (fin de campanha), lo Monde balha la part màger a Lafont e als comitats Larzac.

Un còp acabada la campanha e amb la debuta dels comitats VVAP (Volèm Viure Al País) las batèstas tornèron préner vam. Èran los comitats per durar ? Caliá clare *Lucha Occitana* ? Lo camin èra pas de bon trobar. Es aquel camin que Robèrt Lafont ensagèt de dessénhar dins son libre *La revendication occitane*.

Alan Alcouffe

Candidature à la présidence, 1974, CIRDÒC - Institut occitan de cultura, fons iconografic

Robert Lafont passa à quelques occasions devant la caméra, pour évoquer sa langue, sa vie, ses écrits. Ce fut le cas en 2001 pour Christian Passuello, qui livra avec *Robert Lafont, un écrivain dans le siècle* le dernier portrait dévoilant l'homme et son oeuvre, huit ans avant sa mort. Ils furent trois à épauler le réalisateur, sondant la source jusqu'à épuisement : Jean-Luc Sauvaigo, Danielle Julien et Jean-Yves Casanova, qui revient ici sur ce tournage essentiel à la permanence d'un regard.

LO FILM QUE DESVELA L'ÒME

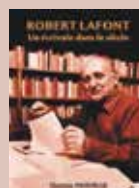
Lo film que realizèt Christian Passuello sus Lafont en 2001, lo devèm a la tenacitat de mon amic, *il mio fratello*, Joan-Luc Sauvaigo, qu'insistiguèt mai d'un còp pròche de son « President » per que se faguèsse. Me remembri de jornadas passadas dins lo país niçart ambe Passuello e Sauvaigo per fin de discutir d'aquela escasença que permetriá a Lafont de ne'n dire mai sus son accion e son òbra. Daniela Julien nos venguèt ajudar, mai lo faliá convèncer de se liurar, se desvelar, fàcia a la camèra de Passuello. Après de jorns de trabalh, nos faliá causir un luec per la realizacion ; gràcia a l'amistat de Patric Sauzet, avèm pogut materializar aqueu film dins lo jardin de son maset nimesenc. Gardi l'integralitat de la transcripcion que durèt lo film, en son entier, mai de dètz oras. Lafont ne'n sortiguèt aganit en nos disent que, totei tres, Joan-Luc, Daniela e ieu qu'eriam leis entrevistaires, l'aviam « eissugat » coma faliá. Siam demorats tota una jornada a Nimes e una altra a Montpelhier, e cresi qu'és ara un document tras que necite per comprene la vida e l'òbra de Lafont.

Uei, de que ne'n rèsta ? Siam sempre esmouguts de tornar veire Lafont comentar son engatjament primier dins lo Felibritge puei dins l'occitanisme a la fondacion de l'IEO, de l'ausir parlar de la lenga, de son escritura e de la necessària lucha per que l'occitan tròbe una altra plaça dins l'espaci francés. Lafont, fin finala, èra un federalista, estent que concebiá l'avenidor d'Occitània dins l'encastre francés, dins la dralha d'un Mistral e d'un Devoluy, e subretot dins l'environs europenca, d'aquela Euròpa dei regions que se podiá devistar ambe l'afrairement catalan. Mai çò que ne'n rèsta es subretot lo retrach d'un òme que tota sa vida se debanèt au servici de l'occitan, tant dins l'accion que per la literatura. Lafont nos mòstra tota son exigéncia lingüistica e literària, lo vam que lo tenguèt tota son existéncia e que se concretiza dins mai d'una paraula que definís una Occitània, un país, un espaci vist en sincronia e diacronia coma un desir : desir de lenga, de païsatge, desir de landar per de territòris occitans, mai europencs, desir enfin de literatura granda, sensa ges de concession a la dignitat de la lenga que se dèu

enuçar, coma o disiá Mistral, fins a « la branco dis aucèu ».

Coma que vague, retenèm ara tota una òbra e una accion que s'es definida dins son sègle, de la Segonda Guèrra a la Liberacion, dins lei luchas anticolonialas – la *Cantata de la misèria dins Arle* foguèt escricha e publicada au plen de la Guèrra d'Argeria –, dins lo reviscolament de la lenga occitana, la batèsta encara inacabada per sa subrevivéncia. De que dire de mai de sa batuda ? Dins l'istòria d'òc, se'n tròban gaire qu'an agut aquela amplitud de pensada e d'accion, gaire qu'an escrich tota una òbra que son insercion europenca es a l'auçada dei grands escrivans. Lo film de Christian Passuello desvela pauc a cha pauc lei cortinas d'un òme, de sei contradiccions que nos lo rend, per nautrei que l'avèm conegut, ambe sa frairetat, son amistança e l'agach d'un escrivan sus son sègle.

Joan-Ives Casanova

Robert Lafont, un écrivain dans le siècle
Christian Passuello
2001 - 52 minutes

Disponible en VOD sus CinéMutins :
lodiari.com/rlmut

Né à l'exact milieu du siècle à Nice, Jean-Luc Sauvaigo est un artiste multiple, tour à tour poète, peintre, dessinateur, chanteur, musicien, auteur... Son influence est tout autant à chercher du côté des Beatles et du rock que de Kerouac et de la *beat generation* ou encore de... Robert Lafont et d'une Occitanie ouverte et forte de l'ensemble de ses territoires. Suite à toutes ces rencontres, Sauvaigo a participé à la contreculture niçarde à partir des années 70, en BD, musique ou poésie. Pour ce *Diari* très spécial, il nous raconte son « président ».

Foto: Kikou

Jànluc Sauvaigo

sus li peadas dau caminaire

Dins vòstre *Faulas de Nissa* (Jorn, 2015) se tròba una novèla, *Hôtel Oasis*, que descriu la relacion personala qu'aviatz ambe Robèrt Lafont. Perqué aqueste besonh ?

Finissii d'escriure *Faulas de Nissa* quora se'n anèt Robèrt Lafont. Dètz ans en darrier, es eu que m'avia ja instigat per publicar en *La Revista occitana* una promièra traça, un esquiç d'aqueli *Faulas*. Alora, ai provat d'espòner la relacion particulara que nen ligava, tras d'un racuènte, mai íntimo e personal que li quauqui citacions dau mèstre que donavi en lo libre, e la testimoniança d'una amicia de mai de cinquanta ans pilhèt la forma d'un montatge, dont radunèri d'episòdis divèrs dei nòstri « aventuras » da una passejada sola, a l'entorn d'una Niça « salvàtiquica », après una grand polissia d'alienacion azurencia ! Foguèt *Hôtel Oasis*.

Aviatz la costuma de sonar Robèrt Lafont « mon president ». Perqué aquel escais ?

Es un « joke », coma si ditz en anglés, una facecia entra nautres, que nen remanda au temps político, quora Robèrt Lafont foguèt lo rapresentant dei minoranças de França a l'eleccion presidenciala dau 1974 còtra « Giscardefigue » ! Segur, la sieu candidatura desturbava París, (l'occitanisme faia sèns d'aqueu temps), lu polítics hitlero-giacobins l'an pachocat. Mas per ieu e lu mieu camaradas de Lucha occitana d'Ais, que n'avian tirat sobre (lo SAC, bensai ? 2 còps de rabatin, en l'enquadratura de la pòrta !), un sera, retorn d'una virada en la Boca de Ròse per radunar li firmas d'elècts, Robèrt èra vengut, per sempre, lo nòstre sol « President » !

Donatz sovent l'imatge, dins escrits o dessenh, d'un « poèta-caminaire », d'un Robèrt Lafont totjorn en marcha. Realitat, metafòra, los dos ?

« Lo poèta caminaire », aí, nen a dubèrt quauqui dralhas, pròpi, e pas basta simbòliqui ! Es ver que lo caminar tenguèt una plaça bèla en l'òbra sieua e, tant qu'a poscut, l'a tenguda en l'andana física. Me'n avisi quora si siam trobats a la sieu « maion de la vinha », en la campanha nimesenca, per lo film *Robert Lafont : un écrivain dans le siècle*. Cristian Passuello, lo realizator, li avia demandat una sequença especiala ; Robèrt devia marcher en lo camp erbós, liègent de vòtz redona *L'Agach a la Cisterna*, qu'es un poèma da caminar au rítomo d'un pas, una cambada, se volètz. En un moment dau film, ni fa : « En lo caminar l'i es lo desidèri ». Tot es dich !

Foguèretz implicat dins la contracultura niçarda. De qu'èra l'agach de Lafont sus aquel novèl moviment ?

L'andana libertària de la nòstra generacion, la creativitat, una mena diversa de militantisme, tot aquò renvigorissia lo ja felibre e onorable professor Robèrt Lafont, que si sentia en confiança emb'aquela joventura eteroclit. Mi sembla. E mi sembla finda que la Nissa garibaldina, « la part fantasiosa d'Occitània », coma diia, la Contea tota, a sauput inventar fòra dai canavaç giacobins e de l'alienacion a París. Parli d'un autre temps ! Encuèi, Occitània es reducha en una region francea ò una marca cosmètica, e Nissa es tornada da un comun, un cagador azurènc !

Perpau reculhits per Danís Chapduèlh

Manuscrit de Robèrt Lafont
pel prefaci del cançonièr
D'una Làupia, Jean-Luc Sauvaigo,
Segurans, 1985.

Dins lo marge de son "Passatgia eniquàtica" escriu lo Joan.
Luc : "1979/80, gaire fantàstic coma epòca per lo segurans".
E mai dona, dau desfici d'aqueu temps, la definicion pus exacta
que se podia : "lo desidèri claus".
La primera causa qu'ai de dire es, amb graiant e un pau
de tristum languinós, mon acòrdi amb aquela datacion, en ligant
l'afraiment dei Niçards de Niça amb la perda generala dau
desir que tenguèt aquèls ans l'avança de jonc de caminadas,
e de seguir lo vanc d'una baixa conquista d'occitània a flambades.
D'òtras autras datas nòtre. Aquela dau 30 de junh de 65 que conté.
Mon lei Beatles a Niça, e naturalament mai de 68, la data sonfon
que lo tege se i flega en crainant...

ata, tresera volada.
rà estat l'importància
net tornat jure, amb
dicion de l'armarac
e deliciós d'una
ptat : de fac leger
ò mont pelha reu
afotèrsi d'una es-
e niçardigac l'America
avan camari ; d'
la linha Niça. Coni

Provar : assajar, essayer / Espòner : expausar, exposer / Radunar : acampar, reünir / Polissia : netejament
Pachocar : cercar de nieras, embestiar / Rabatin : pistolet / Andana : anament, moviment, semblança, vaga / Desidèri : desir

ina

CULTURA E MOVEMENTS OCCITANS
DE 1968 CAP A UÈI

CIRDOC
Institut Occitan
de Cultura

50 ans de borbolh occitan

50 ans d'archius occitans
de la television !

www.fresques.ina.fr/borbolh-occitan-fr

CIRDOC - Institut occitan de cultura
1 bis boulevard Bertrand Duguesclin
BP180 - 34503 Béziers cedex
04 67 11 85 10 - info@oc-cultura.eu
www.oc-cultura.eu

Soutenu par
MINISTÈRE DE LA CULTURE

